

244
Gáspár Ferenc — Mann Miklós

A „Danuvia RT.”

A magyar szerszámgépgyártás egyik legismertebb üzeme, a Danuvia Központi Szerszámgép- és Készülékgyár, a közelmúltban ünnepelte alapításának, fennállásának félszázados jubileumát. Ebből az alkalomból e cikk szerzői elkészítették az üzem történetét; ennek a munkának egyik legérdekesebb fejezetét idézzük fel.

Az indulás — „keresztény erkölcsi alapon”

Az alakuló közgyűlésre Budapesten, 1920. június 6-án került sor. Az alapítók között megtalálhatjuk az ellenforradalmi rendszer létrejöttében jelentős szerepet betöltő dzsentri—katonatiszti réteg egy jellegzetes csoportját, amelynek szándékait tükrözi az „Alapítási tervzet” szövege is: „A társaság célja a magyar kereskedelmi és gazdasági életben keresztény erkölcsi alapon részt venni és a keresztény nemzeti irány erkölcsi és politikai céljait közgazdasági alapon szolgálni.” A Danuvia tehát ezeknek a gondolatoknak a jegyében jött létre; először mint bel- és külkereskedelmi vállalat működött — kihasználva a Magyarországon 1920—1921-ben kibontakozó inflációt, amely kedvezett a konjunkturális vállalkozásoknak. Az első időszakban ennek következtében a Danuvia alapítói tőzsdeügylettekkel, belföldi terménykereskedelemmel, valamint export-import kereskedelemmel foglalkoztak. A „keresztény erkölcsi alapok”-nak, úgy látszik, első sorban a jövedelmező tőzsdeügyletek feleltek meg, s a vállalat részvényei kelendőnek bizonyultak. Mivel a dzsentri—katonatiszti barátok, bajtársak sem akartak kimaradni a gyors meggazdagodás lehetőségéből, a részvények iránti érdeklődés hatására az alaptőkét kétszer is felemelték. De 1922-től kezdve a Danuvia vezetői fokozatosan törekedtek iparvállalatok bekapcsolására is. Bár ez a terjeszkedés sikertelennek bizonyult, s az ipari vállalkozások csődöt mondtak, a Danuvia mégis az új, a kedvezőbb lehetőségek utáni kutatás

során került kapcsolatba Gebauer Ferenc-cel, a motorhajtású géppuska feltalálójával.

A fegyvergyártás kezdete

Gebauer találmánya a maga idejében páratlan jelentőségű újítást jelentett a vadász- és felderítő-repülőgépek fegyverzetében. Találmányának lényegét röviden úgy összegezhetnénk, hogy a repülőgépbe szilárdan beépített ikergéppuskát nem löporgáz, hanem a repülőgépmotor főtengelye működtette. Ez nagy előnyt jelentett az egyszemélyes vadászgépeken, hiszen nem volt szükség külön célzó készülékre; a géppuska merev beépítése következtében a pilóta a repülőgép irányításával egyidejűleg célzott is.

A Danuvia és Gebauer találkozása a későbbiekben döntő jelentőségűnek bizonyult a hazai fegyvergyártásban. Az autodidakta fegyverkonstruktor a Danuviánál eltöltött két évtized alatt állandóan új és új ötleteken dolgozott, szinte sorozatban állította elő az új fegyvereket. Bár géppuskája a későbbi években több kisebb módosításon ment keresztül, az alapelve változatlan maradt. Mind a légierő, mind a páncélos egységek szervezésekor a tervezők mindig számíthattak Gebauer, illetve a Danuvia motorhajtású géppuskájának alkalmazására.

A húszas években kibontakozó konszolidáció lehetővé tette a légierő, a páncélos egységek kiépítésének megkezdését, másrészt a Danuvia számára is — az ipari vállalkozások, majd a tőzsdeműveletek kudarcai után — nagyon jól jöttek a Gebauerrel, illetve a Honvédelmi Minisztériummal kötött szerződések. A Honvédelmi Minisztérium megvásárolta a motorhajtású géppuska itthoni gyártási jogát, s évenkénti 30 motorpuska szállítására vonatkozó szerződést kötött a Danuviával. Ez lehetővé tette a vállalat megszilárdulását, az aránylag alacsony alaptőke felemelését és a saját gyártelep létesítésének kezdetét. A kísérletek ugyanis a húszas évek közepén még a Danuvia Retek utcai műhe-

J e g y z ő k

mely felvételre Budapest 1920. évi május 26-án, a "Danube" Bel és külkereskedelmi közgyűlésén.

A kereskedelmi törvény 154. §-a alapján, elnök a közgyűlési jegyző.

K. m. f.

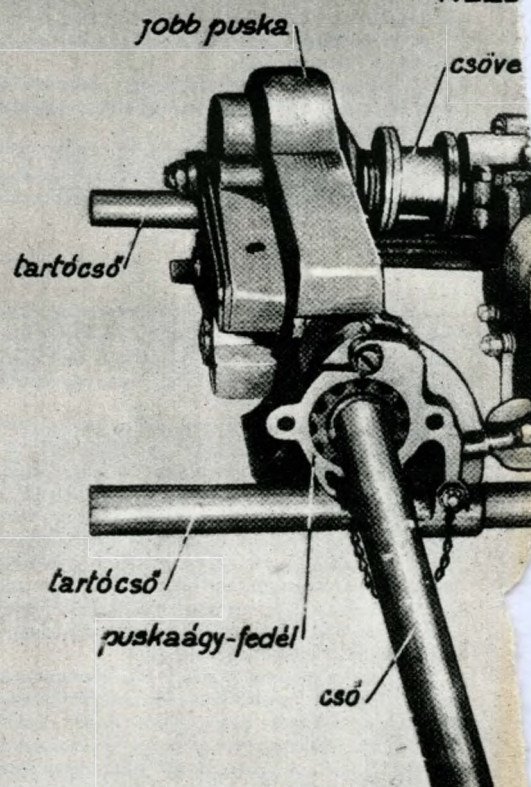
közgyűlési elnök

hitelesítő

Jegyző

26/31 M

NÉZE

BUDAPEST

384. 35

1972 JUL

évi június hó 6-án d.e. 11 ó-
skedelmi Részvény társaság ala-

-ában előszabott tárgysorozat le-
bezárta.

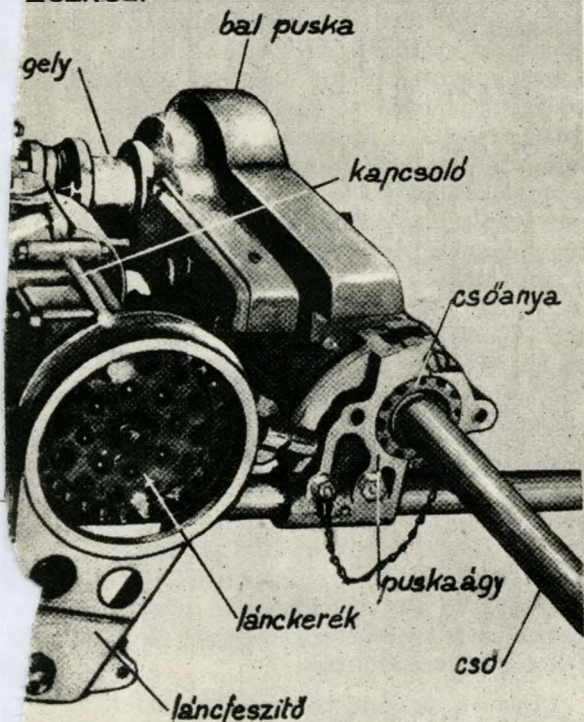
Földes Ferenc
hitelesítő.
nyvezető.

Részlet „Az alakuló közgyűlés jegyzőkönyvéből”

Géppuska.

1/a. melléklet

LÜLRŐL.

lyében folytak; s itt csupán néhány gép, s alig 30–40 főnyi személyzet dolgozott.

Ezekben az években történt, hogy az alapítók közül Seiberth Sándor, a volt tartalékos tiszt, valamint néhány társa a részvények többségét felvásárolta, és ezzel a Danuvia, illetve a Gebauer-féle szabadság tulajdonképpen birtokosává vált. Ily módon ennek a kis tőkés csoportnak sikerült a továbbiakban a motorhajtású géppuska gyártásának hasznából a lehető legelőnyösebb feltételeket biztosítani.

1928-ban a Bethlen-kormány — kihasználva a békekötés utáni katonai ellenőrzés megszűnését — fokozta törekvését a húszas években kidolgozott fegyverkezési program megvalósítására. Ennek megfelelően a Danuvia vezetői igyekeztek a vállalatot felkészíteni a várható nagy megrendelésekre. Így megindították az önálló gyártelep létesítését: a Retek utcai kis műhely Zuglóba, a Kövér Lajos utca 11. szám alatti gyárépületbe költözött. Itt lehetőség nyílt a raktárak, műhelyek, irodák korszerű elhelyezésére, sőt a további terjeszkedés is biztosítottnak látszott.

A Danuvia vezetősége újabb lehetőségek után kutatott, mivel a géppuskagyártás egyedül nem biztosította a vállalat rentábilis működését. Ezért kísérleteket folytattak a géppisztoly, golyószóró, tehát a korszerű nehéz kézfegyverek típusainak gyártásával. Mivel a kísérletek biztatónak alakultak, a vállalat 1929–30-ban — nagyobb megrendések reményében — jelentősen fejlesztette gépparkját. A híres németországi Loewe szerszámgépgyártól egy több gépből álló komplett csőgyártó sort vásároltak.

A gazdasági válság azonban egy időre keresztülhúzta a hadsereg fejlesztésére kidolgozott tervek megvalósítását; a kormány csökkenteni kényszerült a fegyverkezésekre szánt kiadásokat. A Honvédelmi Minisztérium költségkerete már csak az érvényben levő, a korábbi szerződésekből származó megrendelésekre korlátozódott; új fegyverek rendszeresítése és gyártása természetesen elmaradt. A Danuvia szempontjából döntő fontosságú légierő fejlesztése is leállt. A várt megrendelések elmaradása súlyos helyzetbe hozta a vállalatot. Az évi üzleti forgalom az

egymillió pengő feletti összegről körülbelül 400 ezer pengőre csökkent. A vállalat kénytelen volt a munkások egy részét elbocsátani és a fizetéseket csökkenteni.

Bár a vállalat az 1931-es üzletét körülbelül 20 ezer pengős veszteséggel zárta, mégis meg kell állapítanunk, hogy a válság csak megingatni tudta a Danuviát. A világszerte megújuló fegyverkezési hullám következtében ugyanis 1932-ben Seiberthék már újból jelentős mértékű támogatást kaptak a fegyverkísérletek folytatásához.

Háborús felkészülés a harmincas években

A gazdasági válság lezárulása után a Gömbös-kormány ismét elővette a húszas évek második felében kidolgozott hadseregfejlesztési programot. A fegyverkezés megindulása Magyarországon összefüggött a német fasizmus uralomra jutásával, a nemzetközi helyzet fokozódó éleződésével. Németország a fegyverkezési korlátok nyílt felrúgásával hozzáfogott a háború előkészítéséhez. A német fegyverkezés mértékei elkápráztatták a magyar vezetőket, akik az ország gazdasági és politikai struktúrájának megfelelően ugyancsak megkezdték a háborús felkészülést. A Honvédelmi Minisztérium egyre jelentősebb megrendelésekkel ösztönözte a magyar tőkések a háborús termelési kapacitás bővítésére.

Az elmondottakból következik, hogy a Danuviánál 1934–35-ben folytatódott a megindult konszolidáció; a gyár bőven el volt látva megrendelésekkel. A vállalat megkapta a golyószórógyártás jogát is, ennek anyagi fedezetét a Honvédelmi Minisztérium biztosította.

1934-ig a gyár több mint 200 motorhajtású géppuskát szállított a légierők részére. Ugyanebben az időszakban szorosabbá vált az olasz–magyar fegyverzeti együttműködés is; ennek keretében az olaszok nagy érdeklődést tanúsítottak Gebauer fegyverei iránt.

A harmincas évek közepén napirendre került a magyar páncélozott járművek, tankok számára szállítandó géppuskák megfelelő változatainak kikísérletezése és gyártása.

Az új feladatok következtében a Danuvia — amely 1934-ben még csak 90 munkást foglalkoztatott, és inkább volt nevezhető kísérleti üzemnek, mint fegyvergyárnak — 1935-től kezdve egyre jelentősebb fejlődésnek indult. A vállalat ettől az időponttól kezdve szinte állandóan növelte ingatlanvagyonát, bővítette gépi berendezését, felszerelését. A Danuvia ingatlanvagyonának értéke, a telekvásárlás és építkezés következtében, 1934 — 1938 között csaknem megötszörződött. Az ingatlanvagyonnal szinte azonos arányban emelkedett a gyár gépi berendezésének értéke. Az újonnan beszerzett gépek ismét főként a német Loewe cégtől származtak.

Ez idő tájt erősen megnövekedett a munkáslétszám is. 1938-ban 463 szakmunkás és 42 segédmunkás dolgozott; ez az arány azzal magyarázható, hogy a fegyvergyártás — különösen annak kísérleti, egyedi gyártási szakasza — elsősorban igen jól képzett szakmunkásgárdát igényelt. A segédmunkások számának növekedése a sorozattermeléssel függött össze. Igen magas (112) a tisztviselők száma, de ezt az indokolja, hogy ebben a kategóriában szerepel a műszaki gárda: a mérnökök, konstruktőrök, művezetők.

A Danuvia helyzetének erősödésével függött össze az igazgatósági tagok jövedelmének emelkedése. Tudjuk, hogy Gebauer 1944-ben — Magyarországról történt eltávazása előtt — több mint egymillió pengőért adott el egy ingatlant; Seiberth Sándor vezérigazgató pedig először Budán, az Ilonalepcsőn rendezett be villát, 1932-ben Szentendrén vett telket és építtetett rá nyaralót, 1940-ben mezőgazdasági birtokot vásárolt. Ugyanakkor a társadalmi ranglétrán is emelkedett: 1932-ben kormányfőtanácsosi rangot kapott, társelnöke volt a Baross Szövetségnek, a Társadalmi Egyesületek Szövetségének. Végül még egy jellemző adat: a Hungarista Napló tanúsága szerint 1938-ban a választásokon Seiberth jelentős anyagi támogatásban részesítette a nyilaskeresztes pártot.

A háborús konjunktúra

1938-ban hozta nyilvánosságra Darányi Kálmán miniszterelnök a „győri programot”, a fegyverkezési tervet. Ettől kezdve háborús konjunktúra bontakozott ki Magyarországon. A legnagyobb nehézipari vállalatokat szinte teljesen lekötötték a hadsereg számára szóló megrendelések. A termelés növelése érdekében végrehajtott beruházásokhoz az állam nagy anyagi támogatást nyújtott: hitelekkel, adókedvezményekkel serkentette a katonai jellegű vállalkozásokat. Ily módon a háborús konjunktúra évei a Danuvia vezetőinek legvérmesebb reményeit is túlszárnyalták. A vállalat mind beruházott vagyonát, mind foglalkoztatott munkáslétszámát tekintve az ország egyik legjelentősebb és legnagyobb fegyvergyárává vált. Ez a növekedés kifejezésre jutott a cég nevének megváltoztatásá-

ban is. 1939 decemberében ugyanis a vállalat a „Danuvia» Fegyver- és Lőszergyár Rt.” nevet vette fel.

A fejlődést jellemzően bizonyítja a vállalat ingatlanvagyonának és gépi berendezésének szinte példátlan méretű gyarapodása a világháború évei alatt. Az ingatlanvagyon értéke az 1938. évi 820 363 pengőről 1943-ra több mint 11 millió pengőre nőtt! Ez a nagyarányú gyarapodás részben a zuglói gyártelepen folytatott állandó bővítésekkel állt kapcsolatban. Ezekben az években állandóan építkeztek; egyre újabb és újabb épületeket emeltek, nagyobbították a meglévőket. Az igazgatósági épület elkészülése után a Danuvia címe is megváltozott: a vállalat székhelye átkerült a Kövér Lajos utcából az Angol utca 10 — 12. szám alá.

Az ingatlanok értékében bekövetkezett változás másik oka, hogy a Danuvia a háború évei alatt vidéken is — Veszprémben, Székesfehérváron — létesített gyártelepeket.

Hallatlan mértékben növekedett a Danuvia gépi berendezésének és üzemi berendezésének értéke is. Az adatok szerint az 1938. évi 2 milliós érték 1943-ra több mint 11 millió pengőre emelkedett.

A Danuviának a második világháború alatt történt ilyen nagymértékű gyarapodása kizárólag a haditermeléssel függött össze. Ekkor értek be a sokéves kísérletek, kutatások. Most már gyorsan rendszeresítették az új fegyvereket, nem jelentett gondot áttérni a tömegtermelésre.

A Danuvia elsősorban a légierők fejlesztésében, majd a páncélos egységek felállításában volt érdekelt. A vállalat a géppuskák gyártása, illetve beépítése révén bekapcsolódott a németekkel 1940-ben kötött megállapodás után meginduló ún. Messerschmitt-programba. Danuvia gyártmányú fegyvereket építettek be a Héja típusú vadász- és zuhanóbombázókba, a Súlyom típusú közel-felderítő repülőgépekbe. 1942-től a Danuvia gyártotta a német repülőgépeknél rendszeresített Mg—151 típusú géppuskákat is.

Gebauer 1937-ben mutatta be új fegyvert, a nagytűzgyorsaságú fémhevederes, 8 mm-es géppuskát. Ezt repülőgép szárnyfegyverként alkalmazták, de alkalmas volt arra, hogy harckocsiba beépítsék, sőt, légvédelmi fegyverként is lehetett használni.

A Király-féle géppisztolyt is ezekben az években rendszeresítették. Először 45 000 darabot rendelt a Honvédelmi Minisztérium, de a megrendelést rövidesen 80 000-re emelték. Új gyártmány volt a második világháború alatt a golyószóróállvány, ez elsősorban légvédelmi célt szolgált. Hasonló elv alapján készült a géppuska „bölcső”, ezt ugyancsak légvédelmi célra használták, elsősorban a gépkocsizó alakulatoknak.

Teljesen új termelési ágat jelentett Budapesten a berendezkedés az óraműves gyújtó gyártására. Az óraműves gyújtó a légvédelmi tüzéség páncélgránáthoz tartozó szerkezete volt, amely a gránát felrobbanásának idejét szabályozta.

A Danuvia a háború éveiben valójában már három — a vezetés szempontjából is elválasztott — gyárból állt: a fegyvergyárból, az óraműves gyújtógyárból és a veszprémi lőszergyárból. (A székesfehérvári gyárban a

sütkre. Egy utólag készített kimutatás az 1943 — 44 folyamán szállított fontosabb fegyvermennyiségeket a következőre becsülte:

golyószóró	3 583 db
géppisztoly	18 500 db
tankgéppuska	1 200 db
megfigyelő géppuska	9 000 db
óraműves gyújtó	480 000 db

A Danuvia nemcsak a magyar, hanem a német hadsereg számára is gyártott fegyvereket. Erre vonatkozóan is csak részadatok maradtak fenn, de azok alapján is igen jelentősnek mondható a Németországnak nyújtott fegyverszállítás. Tudjuk, hogy például 1940-ben megrendelést kapott a Danuvia 3600 darab golyószóró és 1 millió darab repeszgránát szállítására.

1943-ig a Danuvia jó üzletnek bizonyult. A vállalat tiszta nyeresége ebben az évben meghaladta az 1 300 000 pengős csúcst! Emelkedett a vezetők jövedelme is. Seiberth vezérigazgató illetménye — az osztalékon és egyéb jövedelmeken kívül — ekkor 413 121 pengő volt. Nem járt rosszul Gebauer sem. Ebben az évben igazgatói fizetés és licenccímén 160 000 pengőt vett fel.

A vállalat összeomlása

A magyar gyáripár termelőkapacitásának kibővítése és erőltetett kihasználása következtében a termelés 1943 közepén elérte csúcspontját. Ettől az időponttól fogva az országban egyre inkább érezhetővé vált a szén-, az energia- és munkaerőhiány. Sok ilyen jellegű gondja volt a Danuviának is. A hadihelyzet romlása, a német megszállás után mind gyakoribb légítámadások következtében megkezdődött a budapesti gyárak széttelepítése, majd a Szálasi-kormány határozata értelmében az üzemek berendezését Nyugatra szállították. Ily módon 1944 végére megpecsételődött a Danuvia sorsa is. A sok éven át felhalmozódott értékes gépi berendezés, nyersanyag és félkészáru szinte megszámlálhatatlan mennyiségben került az országhatáron túlra, Ausztria és Németország legkülönbözőbb városaiba. A gyár berendezésével együtt a vállalat vezetőinek jó része is — élén Seiberth Sándorral — elhagyta az országot.

Megismerkedhettünk tehát egy jőnévű budapesti gyár életének, történetének első részével; azzal az időszakkal, amikor a gyár fejlődése végső kimenetelében tragikussá vált. A részben ebben a gyárban készült fegyverek pusztító tüze szétrombolta és csaknem teljesen megsemmisítette az országot és a gyárat, amelyben születtek.

A Danuvia történetének második szakasza a felszabadulással kezdődött. Az óra-, majd a motorkerékpár-gyártás után napjainkban a hazai szerszám- és hidraulikaipar egyik legismertebb üzemeként folytatja tevékenységét.